

VOORZIENINGEN

door J. A. Burggraaff

1 Het comptabel gebruik in Nederland kent de benaming „Voorzieningen” als verzamelhoofd, waaronder de geschatte bedragen worden opgenomen voor latente belastingverplichtingen, alsmede voor niet-vaststaande verplichtingen en potentiële risico's die in het algemeen niet exact kwantificeerbaar zijn en evenmin op een vast tijdstip verschuldigd.¹⁾

De Voorzieningen hebben met de in de balans opgenomen Schulden gemeen, dat zij betrekking hebben op verplichtingen, en derhalve niet op een gedeelte van het eigen vermogen, afgezonderd voor een bepaalde bestemming. Zij behoren derhalve tot het „vreemde” vermogen. De Voorzieningen onderscheiden zich van de Schulden echter daarin, dat zij betrekking hebben op verplichtingen, die hetzij niet vaststaan, hetzij niet exact kwantificeerbaar zijn.

Voorzieningen kunnen voorts betrekking hebben op *potentiële risico's*. Daarmede worden posten onder het begrip Voorzieningen gebracht, die niet als Verplichtingen kunnen worden gekarakteriseerd doch verband houden met de omstandigheid, dat de huishouding aan bepaalde, concrete gevaren is blootgesteld, welke - zo zij zich voordoen - tot schade leiden die niet op derden kan worden verhaald. Het klassieke voorbeeld hiervan is de Assurantie Eigen Risico.

Tenslotte valt er op te wijzen, dat naast de Schulden en de Voorzieningen nog een derde categorie Verplichtingen bestaat, t.w. de P.M.-verplichtingen.²⁾ Het gaat hier om verplichtingen, wier nominale grootte vaststaat, doch die gecompenseerd worden door rechten tot gelijk bedrag, hetzij in geld, hetzij in te ontvangen prestaties. Voorbeelden hiervan zijn bouwopdrachten, valuta-contracten, huurovereenkomsten, etc. Voor verplichtingen van deze aard zijn ook andere benamingen gangbaar.

2 In het Amerikaanse comptabele gebruik wordt de term Voorzieningen voor de aanduiding van de hier bedoelde posten in de balans minder adaequaat geacht.³⁾ De meeste verwantschap met het Nederlandse begrip Voorzieningen wordt gevonden bij het Amerikaanse begrip Contingent Liabilities. Taalkundig is in het woord „contingent” resp. „contingency” een element aanwezig van eventualiteit, gebeurlijkheid; en tevens een element van afhankelijk-zijn-van. Bij contingencies hebben wij dus te doen met gebeurtenissen, die zich misschien wel, maar misschien ook niet zullen voordoen, en waarbij het zich voordoen dan dikwijls weer afhankelijk is van een andere gebeurtenis. In het comptabel spraakgebruik doelt de term Contingent Liabilities dan op verplichtingen, die voor de huishouding zouden kunnen voortvloeien uit dergelijke eventualiteiten; of, om het Committee on Accounting Procedure⁴⁾ te citeren:

„In accounting a contingency is an existing condition, situation, or set of circumstances, involving a considerable degree of uncertainty, which may, through a related future event, result in the . . . loss of an asset, or the incurrence . . . of a liability, usually with the concurrence of a . . . loss.”

¹⁾ Rapport Commissie Verslaggeving Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden, juli 1962, pag. 43.

²⁾ Idem, pag. 35.

³⁾ Accounting Terminology Bulletin no. 1, pag. 27.

⁴⁾ Accounting Research Bulletin no. 50.

Het kan dienstig zijn de aandacht te vestigen op een viertal elementen, die in deze definitie naar voren komen:

- a. De gebeurlijkheid heeft betrekking op een (op balansdatum) *bestaande* situatie of omstandigheid, en niet op mogelijke toekomstige situaties.
- b. Er is een grote mate van onzekerheid: het gebeuren is mogelijk, maar niet waarschijnlijk.
- c. Er zal een toekomstige gebeurtenis moeten plaatsvinden, alvorens de bestaande situatie in een materiële schuld resulteert.
- d. Die materiële schuld zal dan met een geldelijk verlies gepaard gaan.

De betekenis van deze elementen moge worden geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld. Een borgtocht is afgegeven vóór balansdatum, en is dus een bestaande situatie (a); er ontstaat eerst een betalingsverplichting indien de borgtochtnemer in gebreke blijft (c); er bestaan per balansdatum geen aanwijzingen dat zich zo iets zal voordoen (b); wordt men aangesproken, dan vloeit daaruit een geldelijk verlies voort (d).

3 Het element van onzekerheid vereist nog enige verdere bespreking. De onzekerheid is nl. denkbaar in tweeërlei zin, t.w.:

- het is volstrekt onzeker of men wel om betaling zal worden aangesproken;
- het is weliswaar aannemelijk, dat men om betaling zal worden aangesproken, doch het uiteindelijk bedrag staat nog niet vast.

In het laatstbedoelde geval heeft, zo zou men kunnen stellen, de toekomstige gebeurtenis (element c) reeds plaatsgevonden, en is dus van een Contingent Liability in de eigenlijke zin geen sprake meer. Wij hebben in dit geval te maken met een materiële schuld, die als bijzonderheid heeft dat het bedrag nog niet vaststaat, zodat haar waardering voor de balans enige problemen kan oproepen.

Doch ook bij onzekerheden van de eerste categorie zal men niet zonder meer kunnen besluiten, dat van „een grote mate van onzekerheid” moet worden gesproken. In het bedrijfsleven is het nl. meermalen zo, dat een groot aantal gelijksoortige Contingent Liabilities zijn aangegaan. Ten aanzien van de individuele post bestaat er weliswaar een grote mate van onzekerheid of een materiële betalingsverplichting zal resulteren, doch ten aanzien van de collectiviteit vindt de wet der grote getallen toepassing. Met behulp van statistische en mathematische methoden kan dan de „grote mate van onzekerheid” worden vervangen door „een grote mate van waarschijnlijkheid”. Op deze wijze valt het onzekerheidselement bij tal van Contingent Liabilities weg: pensioenverplichtingen, verplichtingen tot herstel of vervanging van ondeugdelijke leveranties (garantie-verplichtingen), verplichtingen wegens schade- of levensverzekering, etc. Bij alle exactheid, die de toegepaste waarderingsmethoden schijnbaar hebben, mag echter niet uit het oog worden verloren, dat „onzekerheid” slechts vervangen is door „waarschijnlijkheid” en niet door „zekerheid”.

4 In de praktijk der Amerikaanse verslaglegging is het begrip Contingency niet beperkt gebleven tot mogelijke verplichtingen tegenover derden. Het is mede gaan omvatten de verliezen die langs andere weg uit gebeurlijkheden kunnen voortvloeien als gevolg van *bepaalde, specifieke* risico's.

Deze risico's kunnen van uiteenlopende aard zijn en variëren van niet-verzekerde brandgevaren tot het transferrisico op investeringen in vreemde landen. Het

onderscheid tussen Contingencies van deze aard enerzijds, de Contingent Liabilities anderzijds moge formeel van betekenis zijn, in materiële zin is het van geringe importantie. In beide gevallen gaat het in wezen immers om verliezen die mogelijk kunnen voortvloeien uit de bestaande situatie onder invloed van een eventuele toekomstige gebeurtenis. Het in par. 1 gegeven overzicht van de inhoud van het Nederlandse begrip Voorzieningen is daarmee in overeenstemming: zoals vermeld vallen onder deze term zowel niet-vaststaande verplichtingen als potentiële risico's. En naar Nederlandse opvatting⁵⁾ „eist een voorzichtig beleid, dat voor alle concrete risico's . . . voorzieningen worden getroffen”.

Nog een stap verder werd in de Verenigde Staten gedaan door onder Contingencies niet alleen *specifieke* risico's te betrekken, doch ook risico's van *algemene aard*: oorlog, staking, conjunctuurrisico e.d. Men spreekt dan van General Contingencies, of General Risk Contingencies. Risico's van deze aard zijn inhaerent aan iedere bedrijfsuitoefening, zij het dan dat zij per bedrijfstak en per bedrijf in betekenis kunnen variëren. Kwantitatief is de omvang dezer risico's veelal niet te bepalen; de belangen die op het spel staan zijn in vele gevallen zeer aanzienlijk.

5 De Amerikaanse opvattingen ten aanzien van de verwerking der Contingencies in de *balans* kunnen als volgt worden samengevat.

Voorzover vaststaat, aannemelijk dan wel waarschijnlijk is, dat een Contingent *Liability* zal resulteren in een materiële betalingsverplichting, zal deze verplichting moeten worden gewaardeerd, en onder de Schulden in de balans opgenomen. De waardering zal dienen te geschieden door een redelijke schatting te maken van het vermoedelijk te betalen bedrag. In gevallen van collectiviteiten zal de schatting volgens een bepaalde berekeningsmethode kunnen plaatsvinden; bij geïsoleerde verplichtingen (zoals b.v. lopende procedures) kan soms het advies van deskundigen worden ingewonnen. Deze zelfde gedragslijn zal naar ik meen ook worden gevolgd voor de Contingencies uit hoofde van bepaalde, *specifieke risico's*. Is een redelijke benadering van het vermoedelijk te betalen bedrag niet mogelijk, dan zal van het bestaan der verplichting in de toelichtingen melding moeten worden gemaakt dan wel een P.M. post in de balans moeten worden opgenomen.

Indien het volstrekt onzeker is, of uit de Contingent Liability een materiële betalingsverplichting zal voortvloeien, behoeft deze in de *balans* niet tot uitdrukking te worden gebracht. Zij zal, voorzover van importantie, wel op de een of andere wijze, b.v. in de balanstoelichting, moeten worden vermeld, in overeenstemming met het in de „Inventory of generally accepted accounting principles for business enterprises” opgenomen beginsel D-6, luidend:

„Contingent Liabilities of importance should be disclosed.”

Deze vermelding wordt noodzakelijk geacht met het oog op de mogelijke gevolgen, die daaruit voor financiële positie of resultaten kunnen voortvloeien.

De *General Contingencies* behoeven noch in de balans noch op andere wijze openbaar te worden gemaakt. Zulks ligt ook voor de hand, omdat deze *General Contingencies* niet specifiek zijn voor de betrokken huishouding. Iedere onderneming is in meerdere of mindere mate aan risico's van deze aard blootgesteld, en hun vermelding in of bij de balans geeft daarom geen zinvolle verheldering van het inzicht in de positie en resultaten van de individuele onderneming.

⁵⁾ Werkgeversrapport 1962, pag. 33.

Wordt desondanks voor General Contingencies in de balans een voorziening gevormd, dan is deze niet onder de Schulden te rubriceren, doch moet zij als een „Reserve” onder het eigen vermogen worden opgenomen.⁶⁾

Deze regel is een logische uitdrukking van de in Amerika levende overtuiging, dat in de balans een ondubbelzinnige scheiding moet worden aangebracht tussen de schulden enerzijds, het eigen vermogen anderzijds. Voor posten met een onduidelijk karakter - welke onduidelijkheid nog in de hand kan worden gewerkt door vage benamingen - is in de balans geen plaats.

6 Aan de wijze, waarop Contingencies in de *resultatenrekening* worden verwerkt, is in de Verenigde Staten veel aandacht besteed. Dit is verklaarbaar. Het streven in Amerika is, zoals elders in dit nummer omstandiger wordt behandeld, te komen tot gedragsregels, welke - eenmaal gekozen zijnde - normatief zijn voor de volgende jaren. Mogen bij de keuze subjectieve overwegingen een rol hebben gespeeld, bij de verdere toepassing wordt de gekozen regel tot objectief gegeven. Bij de Contingencies echter hebben wij van doen met een materie die meermalen valt buiten het werkingsgebied dezer objectieve normen:

- Soms is de Contingency van een zodanig incidenteel karakter, dat nog geen precedent als toe te passen gedragsregel bekend is;
- De beoordeling van de graad van aannemelijkheid of waarschijnlijkheid dat een Contingency in een materieel verlies zal resulteren, zal van jaar tot jaar mede steunen op subjectieve inzichten, en daardoor van jaar tot jaar kunnen variëren;
- De schatting van de vermoedelijk te betalen bedragen is - ondanks de toepassing van statistische en mathematische berekeningen aan de hand van cijfers uit het verleden - niet uitsluitend een rekenkundige bewerking, doch wordt mede bepaald door subjectieve oordelen aangaande het verloop in de toekomst.

De grootte der voorzieningen, en daarmee het resultaat der verslagperiode, kunnen derhalve worden beïnvloed door subjectieve inzichten; waarbij zich dan de moeilijkheid voordoet dat veelal niet is vast te stellen waar „subjectief inzicht” ophoudt en „subjectieve wens ten aanzien van de uitkomst” begint. Deze problematiek is ons in Nederland niet vreemd, zij het dan dat zij hier met name haar behandeling heeft gevonden in de vraagstukken rondom de geheime en stille reserves.

De „Inventory” legt nu ten aanzien van deze problematiek een beginsel vast, genummerd A-5, en luidend:

„Contingency provisions and reserves should not be misused as a means of arbitrarily reducing income or shifting income from one period to another.”

Dit beginsel A-5 is een nadere uitwerking van de meer algemeen-geformuleerde doelstelling A, welke luidt:

„Account for sales, revenue, income, cost of sales, expenses, gains and losses in such manner as to present fairly the results of operations for the period or periods of time covered.”

Deze doelstelling A brengt o.m. tot uitdrukking dat de resultatenrekening zo nauwkeurig mogelijk behoort weer te geven, wat het resultaat van de bedrijfsuitoefening *in de verslagperiode* is geweest. En het beginsel A-5 legt dan vast, dat voorzieningen voor Contingencies niet mogen worden gehanteerd om op willekeurige wijze dat resultaatcijfer te manipuleren.

⁶⁾ Accounting Research Bulletin no. 43, hoofdstuk 6.

7 Het is op zichzelf een merkwaardig feit, dat naast de algemene doelstelling, die de noodzaak van een waarheidsgetrouwe rapportering der periode-resultaten tot uitdrukking brengt, er blijkbaar aanleiding werd gezien om dit beginsel ten aanzien van de Contingencies nog eens te onderstrepen. De oorzaak daarvan moet worden gezocht in de betekenis, die het Amerikaanse beleggerspubliek hecht aan de winst per aandeel als maatstaf voor het beoordelen van de beurskoers van dat aandeel. Die betekenis wordt vaak overdreven, zoals bij herhaling, en recent nog in een artikel in *Journal of Accountancy*⁷⁾, werd uiteengezet. Bij deze instelling van het publiek dient grote zorg te worden besteed aan het eindcijfer waarmede de jaarwinst wordt gepresenteerd, en kunnen eventuele dubia in de winstbepaling niet worden afgedaan met het excuus, dat de lezer uit de specificatie der jaarrekening, resp. de toelichting daarop, heeft kunnen opmaken in hoeverre bijzondere posten van invloed zijn geweest. En tot dergelijke bijzondere posten kunnen met name de Contingencies al spoedig aanleiding geven. Blijkbaar zijn in de Amerikaanse praktijk - en zou het hier veel anders zijn? - de bedrijfsleiders nog niet geheel verdwenen, die in goede jaren allerlei risico's onderkennen waartegen forse voorzieningen moeten worden getroffen, om in minder goede jaren tot de overtuiging te komen dat die voorzieningen toch eigenlijk niet, of tot een veel geringer bedrag, nodig zijn. De omstandigheid, dat hier, zoals in de vorige paragraaf reeds opgemerkt, het subjectief inzicht een belangrijke rol blijft spelen, geeft hun hierbij de nodige speelruimte. Het is tegen déze praktijk nu, dat het beginsel zich keert. Zowel het drukken van de winst als het egaliseren daarvan door willekeurige bepaling van voorzieningen wordt als misbruik veroordeeld.

8 Het beginsel A-5 verzet zich dus tegen misbruik. Maar brengt het nu ook tot uitdrukking dat een op verantwoorde grondslag bepaalde voorziening voor Contingencies ten laste van de jaarwinst behoort te komen? Men zal hier moeten onderscheiden tussen de specifieke en de algemene Contingencies.

Zoals in paragraaf 5 werd uiteengezet, behoren de voorzieningen voor *specifieke* Contingencies in de balans te worden opgenomen onder de Schulden. Daarmede correspondeert, dat de vorming c.q. verhoging van de voorziening ten laste van de winst behoort te worden gebracht. Op het vraagstuk of zij in de normale exploitatie-uitkomsten moet worden verwerkt dan wel als incidentele last tot uitdrukking gebracht, wordt te dezer plaatse niet ingegaan.

Voorzieningen voor *algemene* Contingencies worden echter aangemerkt als bestanddeel van het eigen vermogen. Vorming van een dergelijke voorziening is dan ook in wezen niet anders dan dat een gedeelte van het eigen vermogen onder een afzonderlijke benaming in de balans wordt vermeld. Daaruit volgt dat de vorming van zo'n voorziening geen invloed heeft op de resultatenrekening: zij is een kwestie van winstbestemming, niet van winstbepaling.

In overeenstemming met deze principiële visie op de General Contingency Reserve is men in de Verenigde Staten van opvatting⁸⁾ dat:

a. dergelijke reserves *uit* de winst, niet *ten laste van* de winst, moeten worden gevormd;

⁷⁾ Herman W. Bevis, „Earnings per share and the need for full disclosure”. *Journal of Accountancy* febr. 1966.

⁸⁾ Accounting Research Bulletin no. 43, hoofdstuk 7.

- b. geen kosten of verliezen rechtstreeks op dergelijke reserves in mindering mogen worden gebracht;
- c. zij niet mogen worden toegevoegd aan de winst van enig jaar.

9 Overziet men het geheel van hetgeen ons over de Amerikaanse opvattingen inzake voorzieningen bekend is geworden, dan moet men erkennen, dat deze logisch en rechtlijnig zijn; hetgeen niet impliceert, dat hun toepassing in de praktijk nimmer moeilijkheden zou geven.

De in Nederland op dit punt gangbare opvattingen zijn, ofschoon minder gedetailleerd uitgewerkt dan in Amerika het geval is, in hoofdzaken in overeenstemming met de Amerikaanse. In de praktijk der verslaglegging is evenwel ten onzent nog wel enige achterstand waar te nemen. Bij verscheidene vennootschappen wordt een duidelijke afscheiding tussen rekeningen van eigen vermogen enerzijds, rekeningen van schuld anderzijds, in de balans niet gevonden. Onder voorzieningen worden soms posten begrepen, die het karakter van reserve en derhalve van eigen vermogen dragen; onder de reserves treft men soms posten aan, die de suggestie wekken een voorziening te zijn. Ook in de resultatenrekening mist men bij herhaling een duidelijk onderscheid tussen enerzijds posten die een bedrijfslast representeren en derhalve in mindering van de winst komen, anderzijds posten die een afzondering van eigen vermogen voor een bepaald doel betekenen en derhalve het karakter van winstbestemming dragen. De lezer van het jaarverslag is meermalen niet in staat, zich een duidelijk beeld te vormen van de aard en omvang der risico's, waartegen de voorzieningen zijn gevormd. Dit alles betreft dan nog slechts de presentatie: in hoeverre de door het beginsel A-5 bestreden willekeur in het Nederlandse vennootschapsland wordt aangetroffen, is door buitenstaanders niet vast te stellen.